

Ühist ja erinevat Eesti ja Soome välispoliitikas iseseisvuse algusaastatel

II

Heino Arumäe

Soomlaste ja poolakate duett üle eestlaste pea

Tartu rahu sõlmimine 2. veebruaril 1920. aastal mõjutas mitmeti Eesti rahvusvahelist seisundit ja komplitseeris ajutiselt suhteid nii suurriikide kui ka põhja- ja lõunanaabriga. Sugugi mitte kõikjal ei kiidetud rahu sõlmimist heaks. Mõistagi ei olnud Tartu rahu ka Soome juhtkonnale meelepärane. Soomel seisis suhete korraldamine Venemaaga alles ees ning selles osas koostööd ja ühisrinnet Eestiga ei saanud enam arvestada. Kuid samas näis Soome leidvat väikeriigi asemel hoopis tugevama partneri, nimelt Poola, kes juba mõnda aega oli toonitanud Poola-Soome tihedama koostöö vajadust.

1918. aasta sügisel iseseisvunud Poolas tõusid rahvuslikud emotsioonid kõrgele. Tunti uhkust omariikluse üle, oldi mures kahe suure ja agressiivse naabri vahel asuva kodumaa julgeoleku pärast, sooviti, et Poola oleks suur ja tugev. Unistati Poola ajaloolistest piiridest, mis ulatuksid Läänemerest Musta mereni või Daugavast Dneprini, ning sooviti nõrgestada Venemaad. Tõsi küll, küsimuses, kuidas seda saavutada, läksid arvamused lahku. Parempoolsed ringkonnad soovitasid lihtsalt Poola riigi piire laiendada, seevastu peamiselt Poola Sotsialistliku Parteiga seotud ringkondades oli populaarne kava laiendada Poola mõju põhja ja itta föderatiivsete sidemete

loomise teel Leedu, Valgevene ja Ukrainaga.

Autoriteetse ja autoritaarse riigipea Józef Klemens Piłsudski juhtimisel püüti sellist poliitikat ellu viia. Leedule tehti ettepanekuid föderatsiooni loomiseks, Ukrainas toetati neid jõude, kes olid huvitatud koostööst Poolaga.

Varssavis peeti föderalistlike plaanide realiseerimispüüete käigus silmas ka Lätit ja Eestit, neis nähti Poola tulevase liitlasi. 1919. aasta suvel lõi Eesti sideohvitserina Vilniuses viibinud J. Junkur kontakte Poola väejuhatusega ning kohtus ka J. Piłsudskiga. Viimane tegi ettepaneku luua Poola ja Balti riikide ühisrinne Nõukogude Venemaa vastu. Piłsudski kinnitas, et Poola on ühiste huvide kaitseks valmis koostööks Venemaast lahku löönud väikeriikidega ning toetab igati nende iseseisvumispüüdeid.⁶⁰

1919. aasta suvel hinnati Varssavis Eestit ja eriti tema sõjalist rolli Baltimaades kõrgelt. Nii edukas sõjategevus Punaarmee vastu kui ka määrav roll *Landeswehr*'i purustamises tõestasid, et Eesti oli Balti riikide seas kõige tugevam militaarne jõud. Poolakad deklareerisid korduvalt koostöövajadust Eestiga. Kuid Eesti maine Varssavis langes kohe, kui 1919. aasta sügisel tõusis päevakorda Nõukogude Venemaaga rahuläbirääkimiste probleem. Nimelt oli Poola eluliselt huvitatud sellest, et Eesti mingil juhul ei langeks välja Nõukogude-vastasest rindest.

⁶⁰ H. Arumäe. Võitlus Balti liidu loomise ümber, lk. 19; R. Pullat. Versailles'st Westerplatteni. Eesti ja Poola suhted kahe maailmasõja vahel. Tallinn, 2001, lk. 61.

Samal ajal, kui Eesti usaldusväärus Poola valitsuse silmis langes, pöörati Varssavis üha suuremat tähelepanu suhetele Läti ja Soomega. Lätis nähti naabrit, kellele sõjas Nõukogude Venemaa vastu kuulus oluline roll Poola armee vasaku tiiva kindlustamisel. Peale selle tunti Poolas Läti vastu ka majanduslikku huvi ning poolakate taotlused saada eesõigusi Läti sadamates on üldiselt tuntud.

Et Lätil tuli 1919. aasta sügisel sõida Bermond-Avalovi vägedega ja olla valvel ka idarindel, peeti Riia ja Varssavi vahel intensiivseid läbirääkimisi Läti-Poola sõjalise koostöö üle. Teatavasti Poola väed osalesidki Punaarmee väljatõrjumisel Latgalest.⁶¹

Kui eestlased poolakate manitsustest hoolimata rahukursile truuks jäid, löödi Varssavis Eestile käega ja pühendati seda suuremat tähelepanu koostöö saavutamisele Soomega üle eestlaste peade. Soome valitsuseni jõudis üha enam Varssavist lähtuvat informatsiooni Poola püüetest läheneda Soomele ja lõpuks tehti ettepanek saata keegi usaldusisik läbirääkimisteks Varssavisse. Selle vahendajarolli täitis filoloog-slavist professor J. Mikkola. Ta kohtus novembri keskpaiku nii J. Piłsudski kui ka Poola välisministeeriumi Ida-Euroopa osakonna juhataja J. Łukasiewicziga. Mõlemad rõhutasid, et Poolal ja Soomel tuleb kokku leppida mitte ainult Venemaad, vaid ka Balti riike puudutavates küsimustes. Oma seisukohti konkretiseerides öeldi Mikkolale, et kõigepealt tuleb korraldada Poola ja Soome esindajate konverents, ja kui teatud printsiipides kokku on lepitud, tuleb kohale kutsuda ka Eesti, Läti ja Leedu esindajad. Eriti tähelepanuväärsuks osutusid J. Łukasiewicz sõnad: Poola ei kavatse sekkuda Eesti siseasjadesse, kuid eeldab, et Soome jätab Poolale vabad käed Läti ja Leedu suhtes.⁶² Seega tegi Poola Soomele sisuliselt ettepaneku jaotada Balti riigid huvipiirkondadeks, kusjuures mõlema riigi erihuvide

piiriks oleks Eesti-Läti piir. Samal ajal jõudsid Helsingisse teated, et Varssavis kavandatakse 1920. aasta kevadel sõjakäiku Ukrainasse. Nimelt oli Poola riigipea J. Piłsudski läbirääkimiste käigus C. G. Mannerheimiga avanud oma kaardid edasiste tegevuskavade osas ja deklareerinud, et Poola hoolitseb Läti kaitsmise eest, kuid Soome peaks sedasama tegema Eesti suhtes.⁶³ Niisiis nähti Varssavis Poolale ja Soomele ette Balti riikide hooldaja või vanema venna rolli, kes peaks hoolitsema noorte riikide kaitsmise eest ning jälgima, et need „õigelt teelt” kõrvale ei kalduks.

Kõnesolevat küsimust lähemalt käsitlenud Kalervo Hovi on tõdenud, et Soome esialgu Varssavi algatustele ametlikult ei reageerinud, kuid pidas koostööd Poolaga ning teiste Venemaa piiririikidega kindlalt vajalikuks.⁶⁴

Poola-Soome erisuhete loomisel jõuti reaalsemate tegudeni 1920. aasta kevadel. Märtsis kutsus Poola valitsus Varssavisse konverentsile Soome, Läti ja Rumeenia esindajad. Leedu kõrvalejätmine oli Poola-Leedu suhete seisu arvestades mõistetav, kuid Varssavis ei olnud huvitatud ka Eesti osalemisest. Mingisugune umbmäärane kutse Tallinna küll jõudis, kuid ilma konverentsi algusele viitava kuupäevata ja alles siis, kui läbirääkimised Varssavis olid juba alanud. Eesti, kes alles äsja oli kõigest hingest piiririikide koostöö eest võidelnud, pidi jääma isolatsiooni ning Poola-Soome omavaheline mäng arenes üle eestlaste pea.

Tõsi küll, Eesti oli pärast Tartu rahu sõlmimist naabritega võrreldes eriseisundis ega olnudki Varssavi konverentsist eriti huvitatud. Välisminister A. Birk tähendas hiljem, et osalemine Varssavi konverentsil oleks võinud saada Eestile kirstunaelaks, sest oli ette näha, mida Varssavi konverentsil tehakse.⁶⁵

Varssavis polnudki tegemist nelja riigi ühise konverentsiga, vaid Poola esindajad rääkisid soomlaste, lätlaste ja rumeenlastega

⁶¹ Lähemalt: Ē. Jēkabsons. Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā. Rīga, 2007.

⁶² K. Hovi. Interessensphären im Baltikum, lk. 99–102.

⁶³ K. Hovi. Mitä Mannerheim teki Varsovassa syksyllä 1919? – Faravid 1979, nr. 3, lk. 131–147.

⁶⁴ K. Hovi. Interessensphären im Baltikum, lk. 103–105.

⁶⁵ H. Arumäe. Võitlus Balti liidu loomise ümber, lk. 42.

eraldi. Poolakatel ja soomlastel oli palju ühist jutuainet. Peamine oli muidugi küsimus: kuidas korraldada vahekorrdi Nõukogude Venemaaga?

Kõigepealt arutati küsimust, mida Poola ja Soome peaksid rahu sõlmimisel idanaabril nõudma ja kuidas saaks neid nõudmisi rahuldada.

Mõlemad pooled kinnitasid, et nad ei sõlmi rahu ilma teise riigi osaluseta ning toetavad teineteise nõudeid. Soomele oli põhiküsimuseks Petsamo piirkonna liitmine Soomega ja Ida-Karjala saatus. Viimase osas taotleti rahvahääletust, sest eeldati, et karjalased hääletavad Soomega liitumise poolt. Poliitilise komisjoni koosolekul, kus Soomet esindas saadik E. G. Ehrström ja asjur K. W. B. Gyllenbögel ning Poolat välisminister S. J. Patek ja teised isikud, otsustati: „Juhul, kui rahvahääletuse tulemus osutub soodsaks Ida-Karjala liitmiseks Soomega, läheks riigi uus piir Laadogalt mööda Syväri jõe Äänisjärveni ja selle põhjaosast mööda Uikujõe Sumani Valge mere rannikul. Pääs Jäämerele on Soomele kindlustatud aastast 1864, kui Venemaa loovutas talle Petsamo piirkonna ja Soome peab sellest õigusest kinni.” Peale selle sooviti Ingerimaal soome päritolu isikute rahvusvähemuse õiguste tagamist ja Soome lahe neutraliseerimist.⁶⁶

Poola peamised tingimused kõlasid järgnevalt: „Venemaa peab tunnustama kehtetuks selle ajaloolise kuriteo, mille ohvriks Poola langes seoses Venemaa osalemisega Poola riigi jagamisel. Venemaa peab loobuma kõikidest õigustest territooriumile, mis puudutavad pärast 1772. aastat Poola riigi vastu teostatud vägivallategusid, ja kuulutama kehtetuks kõik Poola jagamisest tulenevad järeلمid. Venemaa peab tunnustama kõigi nende riikide iseseisvust, kes on tekkinud endise Vene impeeriumi territooriumil ja kellel on faktiliselt oma valitsus.”⁶⁷ Lisaks taotles Poola kõigi kunagi Poolale kuulunud varade ja kultuuriväärtuste tagastamist, tasu

maksmist kõigi purustuste, rekvisitsioonide ja konfiskeerimiste eest, mis toimusid alates 1914. aastast ning 1917. aasta revolutsiooni ajal.

16. märtsil kirjutasid sõjalise komisjoni liikmed – Soome asjur kolonelleitnant B. Gyllenbögel ja Poola kindralstaabi esindaja major J. Starzewski – alla protokollile, mis sisuliselt kujutas endast ajutist sõjalise koostöö kokkulepet. Soome kohustus juhul, kui Nõukogude relvajõud ületavad teatud Poola idaosa piirkonnas asuva joone, „kergendama olukorda Poola rindel, teostades otsustava pealetungi Petrogradile ja rakedades sellel eesmärgil küllaldasi jõude, mis kindlustavad Petrogradi vallutamise ja selle hoidmise soomlaste valduses”⁶⁸.

Poola omalt poolt kohustus juhul, kui Nõukogude väed ületavad 20 km ida pool rindejoont asuva joone Kroonlinna lahe ja Laadoga vahel, teostama laiaulatuslikku pealetungi, mis sunniks bolševike ülemjuhatus kasutama strateegilisi reserve. Samas nähti ette rida meetmeid Soome ja Poola koostöö arendamiseks ja informatsiooni vahetamiseks. Lisaks fikseeriti, et mõlemad lepinguosalisel püüavad sõlmida lepingu kõikide Vene-vastast rinnet omavate riikidega. Et eestlastel selline rinne puudus, siis Eesti oleks jäänud kavandatavast sõjalisest liidust kõrvale.

On pikemata selge, et kõnesolevad dokumendid olid küllaltki radikaalse loomuga, ning annab imestada, kuidas tookord ikka ettevaatlikku poliitikat teostava Soome valitsuse esindajad neile alla kirjutasid. Varssavis valmistuti tookord pealetungiks Kiievi suunas, kuna Helsingis mõeldi üha tõsisemalt rahu sõlmimisele.

Niisiis on arusaadav, et R. Holsti jõudis järeldusele: „Ettepanek Poola-Soome lepingu sõlmimiseks ei vasta mitmel põhjusel meie eesmärkidele ning on soovitatav, et saaksime aega rajada leping teistele, asjalikumatele ning mõlemale lepinguosalisele poolele tasakaalustatumatele alustele.”⁶⁹

⁶⁶ Soome-Poola konverentsi poliitilise komisjoni protokoll 18.03.1920. UM, 12 A3; EsLP, lk. 50–52.

⁶⁷ Samas, lk. 51.

⁶⁸ Soome-Poola konverentsi sõjalise komisjoni protokoll 16.03.1920. UM, 12 A3; EsLP, lk. 48–50.

⁶⁹ Holsti märgukiri 04.04.1920. KA, Rudolf Holstin arkisto, k. 30; EsLP, lk. 53–55.

Soome peaministri R. Erichi noodis Poola saadikule M. Sokolnickile 8. aprillist kinnitati Soome soovi pidada lõplikke rahuläbirääkimisi Venemaaga ühiselt ja lubati, et Soome ei sõlmi rahu teisiti kui koos Poolaga. Ometi tehti samas oluline reservatsioon: nimelt rõhutati, et juhul, kui Soome on sunnitud välis- või sisepoliitilistel põhjustel sõlmima rahu, ilma et oleks võimalik oodata Poola-Vene läbirääkimiste lõppu, jätab Soome endale õiguse läbirääkimiste alustamiseks ja eraldi rahu sõlmimiseks, kohustades Poolaga nõu pidama, et viimane võiks astuda vajalikke samme.⁷⁰

Seega Soome valitsus jättis endale rahu sõlmimiseks vabad käed. Seevastu Poola alustas 25. aprillil pealetungi Ukrainas ja 7.–8. mail vallutati Kiiev. Poolakad ei saanud siiski kaua triumfeerida – peagi selgus, et suur sõjakäik oli vaid suur avantüür. Mai keskel alustasid Nõukogude Venemaa relvajõud vastu pealetungi ja juuni algul murdis Budjonnõi kuulus ratsarmee lõuna pool Kiievit Poola rindest läbi. Poola väed olid sunnitud taganema ja juuni lõpul oldi lähtepositsioonidel tagasi. Nõukogude väejuhatas otsustas kasutada soodsat olukorda ja jätkas pealetungi Varssavi suunas.

Soome *de iure* tunnustus Eesti Vabariigile

Dramaatilised sündmused Poola-Vene rindel mõjutasid paratamatult ka Soome-Poola suhteid. Helsingis olid juba enne Poola vägede pealetungi tekkinud kahtlused Varssavi poliitika usaldusväärsuse suhtes: poolakad kõnlesid küll rahust, kuid valmistusid pealetungiks. Seevastu soomlased alustasid 12. aprillil läbirääkimisi vaherahu saavutamiseks. Need küll katkesid, kuid mõni aeg hiljem oli Soome läbirääkimisteks valmis.

Kalervo Hovi on juhtinud tähelepanu asjaolule, et kujunenud olukorras asus Soome

taas lähenema Balti riikidele.⁷¹ Seega oli poolakate ja soomlaste flirt üle Balti riikide pea selleks korraks lõppenud ja Helsingis pöörati taas suuremat tähelepanu Eestile. Kõigepealt tõusis uuesti päevakorda Eesti Vabariigi tunnustamise vajadus Soome poolt. Eestlased tuletasid omalt poolt soomlastele meelde, et Tartu rahu sõlmimisega ja Eesti Vabariigi iseseisvuse tunnustamisega Nõukogude Venemaa poolt on üks oluline Eesti tunnustamist takistav tegur kõrvaldatud.

Aprilli teisel poolel jõudis Helsingist Tallinna üha enam signaale, et põhjanaabrid kaalutlevad tõsiselt Eesti tunnustamise võimalusi. Soome valitsust mõjutas seegi asjaolu, et ka Lääne-Euroopas asuti Balti riikide rahvusvahelise seisundi üle tõsisemalt aru pidama. Huvitaval kombel oli Itaalia *Entente*'i riikidest esimene Balti riikide tunnustamise eestvõitleja.

1919. aasta aprillis käis R. Holsti Roomas, Pariisis ja Londonis tutvumas suurriikide poliitikaga ja kõigepealt nende tõekspidamisega „Vene küsimuses”. Briti valitsus pidas oma traditsioonilisest positsioonist kinni ega pidanud võimalikuks Holstile midagi konkreetset soovitada. Siiski sai selgeks, et rahu sõlmimiseks jäeti Soomele vabad käed ning inglased ei vaielnud vastu Balti riikide tunnustamisele. Kuigi nii Prantsusmaa kui ka USA olid Balti riikide saatuse ja staatuse küsimuses endistel seisukohtadel – neid riike peeti „tulevase” Venemaa föderatiivseks osaks – sai Soome valitsus Briti seisukohtadest tunnustamise asjus julgust juurde.

Samal ajal võitles O. Kallas Helsingis väsimatult Eesti tunnustamise eest, pidades läbirääkimisi valitsusliikmete, poliitikute ja ajakirjanikega. Soomlased soovitasid, et Eesti peaks esitama asjakohase sooviavalduse, mis leiaks Soomes kindlasti mõistmist. Välisminister Holsti lisas, et *Entente*'i riigid ei tee Soomele selles küsimuses takistusi.⁷²

3. mail võis O. Kallas teatada, et Eesti tunnustamise küsimust arutati 28. aprillil

⁷⁰ Erich Sokolnickile 08.04.1920. UM, 12 A3; EsLP, lk. 55–56.

⁷¹ K. Hovi. Interessensphären im Baltikum, lk. 133.

⁷² Kallas Helsingist 02.05.1920. ERA, f. 957, n. 11, s. 256, l. 115; ESs, lk. 87–88.

Eduskunna väliskomisjonis. Kolme erakonna – Maaliidu, Eduerakonna ja Soome Sotsiaaldemokraatliku Partei – esindajad nõudsid valitsuselt sellesuunalisi samme. Peaminister R. Erich vastas, et kõnesolev küsimus on ettevalmistamisel, ta kogub selleks vajalikke andmeid, kuid kõik vajalik ei ole veel koos.⁷³

Soome peaminister kinnitas küll valitsuse valmisolekut Eestit tunnustada, kuid lisas, et enne tuleb kõrvaldada Eesti-Soome suhetes esinevad arusaamatused. Konkreetsemalt juhtis ta tähelepanu soomlastele kuuluvate mõisate konfiskeerimisele Eestis ja ka Eesti-Soome rahalisele vahekorrale. Kallas lisas omalt poolt – tegelikud põhjused on muidugi teised, kõigepealt Eesti arvatav „punasus”.⁷⁴

Väide, et Eesti on „punane” või „poolbolševistlik”, oli tookord rahvusvahelises avalikus laialt levinud. Põhjuseks oli pahempoolsete erakondade suur osatähtsus Asutavas Kogus, radikaalsed reformid, eriti maareform jne. Soome valitsus andis eestlastele mõista, et viimased peaksid oma seisukohti muutma ja võõrandatud mõisate eest tasu maksma – kõigepealt muidugi asjaosalistele Soome kodanikele. O. Kallas soovitas valitsusele: *de iure* eest ei ole liiga palju makstud, kui soomlastest mõisaomanikele vastu tullakse.⁷⁵ Seevastu valitsus oli seisukohal: ärgu soomlased lootku, et me oma maareformi hinnaga hakkame nende tunnustust ostma.

1920. aasta mais asus Soome valitsus Eesti tunnustamise asjus kiirustama. R. Holsti soovis, et Eesti valitsus esitaks Soome valitsusele asjakohase avalduse. O. Kallas soovitas valitsusel seda teha, kuid tema korduvatele ettepanekutele valitsus ei reageerinud. Lõpuks esitas O. Kallas asjakohase taotluse valitsuse teadmata iseenda riisikol. Kõnesolevas dokumendis meenutati Soome välisministri nooti 8. augustist 1919, kus teatati valmisolekust Eestit tunnustada otsekohe, kui olukord ja teiste riikide suhtumine seda võimaldavad. Vahepeal oligi Eesti Vabariigi olukord kind-

lustunud ja lääneriikide avalik arvamus Eesti iseseisvuse suhtes üha soodsamaks muutunud. „Seda asjaolu arvestades taotlen suurima lugupidamisega Teie kaudu, härra minister, et Soome valitsus asuks arutama, kas juba nüüd ei ole olukord selline, et Soome võiks teatada Eestile nii olulisest Eesti Vabariigi *de iure* tunnustamisest.”⁷⁶

Miks R. Holsti kiirustas ja O. Kallas sellise omavolilise sammu astus?

O. Kallas sai teada, et Eduskunna liige, tuntud ajakirjanik ja toimetaja Antti Juutilainen oli alustanud aktiivset aktsiooni Eesti tunnustamise heaks. Eriti selgesti tegi ta seda 2. juunil ajalehes Helsingin Sanomat ja teatas samal päeval Holstile, et kui valitsus ruttu küsimust ei otsusta, siis esitab ta Eduskunnas arupärimise. See oluks valitsusele ebameeldiv, sest arupärimine oleks seotud usaldushääletusega valitsusele. Holstil oli palju vastaseid, ta püüdis arupärimist vältida, soovitas Juutilainenil arupärimist mitte esitada ja lubas küsimuse lahendada. Holsti paluski kähku Kallaselt asjakohast avaldust ja viiski Eesti Vabariigi tunnustamise küsimuse valitsuses läbi.

Otsus langetati Soome valitsuse koosolekul 7. juunil kell pool kolm. 8. juunil sai O. Kallas R. Holstilt 7. juuniga dateeritud dokumendi teatega, et härra vabariigi president on täna välisministeeriumis toimunud arutelul lõplikult heaks kiitnud Eesti Vabariigi tunnustamise suveräänseks vabariigiks.

Lisaks ametlikule tunnustamisaktile andis Holsti Kallasele südamliku kirja, kus meenutati võidukat Vabadussõda ning hinnati kõrgelt Eesti diplomaatia tagajärjekat tegevust Eesti rahvusvahelise seisundi kindlustamisel. Samas meenutati Eestit ja Soomet ühendavaid sidemeid ja toonitati, et ulatusliku ühistöö saavutusi näevad täiel määral alles tulevased põlvkonnad, kellel on õnn edasi ehitada meie ajal suurte jõupingutuste ja julgete lootustega rajatud põhjale.⁷⁷

⁷³ Kallas Helsingist 03.05.1920. ERA, f. 957, n. 11, s. 106, l. 53; ESs, lk. 88–89.

⁷⁴ Kallas Helsingist 20.04.1920. ERA, f. 957, n. 11, s. 106, l. 47; ESs, lk. 80.

⁷⁵ Kallas Helsingist 03.05.1920. ERA, f. 957, n. 11, s. 106, l. 53; ESs, lk. 88–89.

⁷⁶ Kallas Holstile 03.06.1920. UM, 12L Viro; ESs, lk. 104–105.

⁷⁷ Holsti Kallasele 07.06.1920. ERA, f. 957, n. 11, s. 256, l. 122; ESs, lk. 105–106.

Eesti peaministri J. Tõnissoni ja välisministri A. Birgi tänukirjas Soome valitsusele märgiti, et soomlased olid esimesed, kes Vabadussõja ajal Eestile appi tõttasid ning esimesena tunnustas Soome ka Eesti iseseisvust, mida vaba Eesti kunagi ei unusta.⁷⁸

Lõpuks veidi tunnustamise telgitagustest: Kallas oli veendunud, et ta suutis tunnustamisküsimuse surnud punktist liikuma saada üsna suure rahasumma abil. Ta lähtus J. Poska poolt juba Pariisi rahukonverentsi päevil rakendatud taktikast, et materiaalne huvitatus võib ka välispoliitikas üht-teist korda saata. Soome puhul oli tegemist toetuse maksimisega ühe Maaliidu ajalehe toimetusele, millega oli seotud rahvaesindaja A. Juutilainen. Küllap oli see asjaolu üheks lisastiimuliks, miks Juutilainen tookord Eesti huve nii aktiivselt kaitses, ja seda ka edaspidi tegi.

Kuid R. Holstit sundis kiirustama veel üks asjaolu, mida isegi O. Kallas ei teadnud. Nimelt kuulis Taani konsul P. Johansen Tallinnas Soome konsulilt H. Göösilt, et soomlased kavatsesid Soome-Nõukogude rahuläbirääkimised pidada Tartus, ning seni, kuni Soome polnud Eestit *de iure* tunnustanud, ei saanud see arvesse tulla.⁷⁹

Eesti ja Soome erinevad eesmärgid Bulduri konverentsil

1920. aasta jaanuaris Helsingis toimunud Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola konverentsil otsustati, et järgmine viie riigi konverents peetakse Riias. Läti valitsus tegi eelseisvaks kohtumiseks ulatuslikke ettevalmistusi. Konverentsi päevakorda otsustati võtta poliitilised ja majanduslikud küsimused, transpordi- ja sideprobleemid, kultuuri-, teravishoiu- ja sotsiaalpoliitika kooskõlastamise võimalused kuni intellektuaalse omandi ja kunstikaitseprobleemideni välja. Lätlased

koostasid hulga erinevaid valdkondi haaravaid koostööprojekte ja lepinguvariante ning taotlesid, et konverentsil osaleksid ka Skandinaavia riigid. Stockholmi saadeti eelseisva konverentsi tööprogramm ja muid materjale, kuid Rootsi välisministeeriumis keelduti selle küsimusega tegelemast.⁸⁰ Välisminister E. Palmstierna nimetas Rootsi osalemise ideed Balti konverentsil naeruväärseks.⁸¹

Seoses erimeelsustega asjaosaliste riikide vahel ning pingelise olukorraga Ida-Euroopas lükati konverentsi korduvalt edasi, kuni see lõpuks 6. augustil Riias pidulikult avati. Konverentsi töökoosolekud toimusid Bulduris ning seetõttu on konverents ajalukku läinud nii Riia kui ka Bulduri konverentsi nimetuse all. Asjatundjad on väitnud, et oma suurejoonelisuse poolest oli 6. septembrini kestnud konverents isegi võrreldav Pariisi rahukonverentsiga. Riiga saabunud delegatsioonidele korraldati arvukalt seltskondlikke üritusi ja seetõttu on tookordset viie riigi esindajate kohtumist nimetatud ka tantsivaks konverentsiks.

3. augustil kinnitas Eesti valitsus Riiga sõitva delegatsiooni koosseisu. Nimestikku kuulusid kindral J. Laidoner, K. R. Pusta, Sõjavägede Staabi ülem polkovnik P. Lill, välisministeeriumi juristkonsult R. Eliaser jt., kokku 9 isikut. Soome tagasihoidliku delegatsiooni juhiks oli välisministeeriumi majandusosakonna juhataja L. Åström, Läti delegatsiooni juhtis välisminister Z. Meierovics. Poola delegatsiooni eesotsas seisis L. Wasilewski, Leedu delegatsiooni juhtis välisministeeriumi protokolliosakonna juhataja J. Saulys. Konverentsi käigus lubati sellele töös osalema ka Ukraina delegatsioon, kuna valgevenelaste taotlus lükati tagasi.

Eesti positsioon ja eesmärgid Bulduri konverentsil polnud Helsingi konverentsiga võrreldes mingil määral muutunud. Põhieesmärk oli endine: teha kõik, mis võimalik viie riigi liidu saavutamiseks ning kõigepealt poliitilise

⁷⁸ Kallas Holstile 09.06.1920. UM, 12L. Viro; ESs, lk. 107.

⁷⁹ Johansen Tallinnast 30.06.1920. Rigsarkivet, Kopenhagen, 146 D10.

⁸⁰ Rootsi Välisministeeriumis koostatud märgukiri 04.1920. RA, 969; EsLP, lk. 56–57.

⁸¹ M. Lehti. A Baltic League, lk. 263.

ja sõjalise lepingu väljatöötamiseks. Ka Eesti delegatsiooni koosseis kõneleb valitsuse eesmärkidest: sinna kuulus lisaks staabiülemale ka kindral Laidoner. Tõsi küll, viimane pidi Riiga sõitma alles siis, kui sõjalise koostöölepingu sõlmimine on tõsisemalt päevakorda kerkinud.

Soome delegatsiooni eesmärgid olid hoopis tagasihoidlikumad. Just Bulduri konverentsi ajal peeti Tartus Soome-Nõukogude rahuläbirääkimisi ja Soome valitsus ei soovinud Nõukogude-vastaste või sellist tõlgendust võimaldavate aktsioonidega rahuläbirääkimiste atmosfääri tumestada. Lisaks kuulus 15. märtsil 1920 ametisse astunud R. Erichi valitsusse kolm Koonderakonna ja kaks Rootsi Rahvaerakonna esindajat, kes Soome lähemat koostööd Balti riikidega ei pooldanud. Niisiis olid Bulduri konverentsi ajal võimalused Soome koostööks Balti riikidega hoopis piiratumad kui J. H. Vennola valitsuse võimuloleku päevil Helsingi konverentsi ajal. Sellistes oludes olid Soome delegatsiooni tegutsemisvõimalused ahtakesed. L. Åström tundis end lõpuks üsna ebamugavalt ja ta kurtis Helsingisse saadetud ettekannetes talle antud volituste piiratuse üle.

Eesti seisukohalt kõige olulisem, nimelt poliitilise ja sõjalise koostöö võimaluste arutamine arenes konverentsi alguperioodil visalt. Asi oli selles, et üldine rahvusvaheline olukord oli tookord ülimalt pingeline. Poola väed olid Ukrainas lüüa saanud ja augusti algul oli juba Varssavi langemisohus. Alles pärast augusti keskel toimunud „imet Vislat”, nagu Poola vägede edukat vastupealetungi nimetati, elavnes konverentsi töö ka poliitilise ja sõjalise koostöö probleemistiku arutamisel. Tõsi küll, suuresti Leedu delegatsiooni vastuseisu tõttu ei olnud konverentsi ametlikus päevakorras sõjalise lepingu väljatöötamist üldse ette nähtud, kuid samas sondeerisid selleks pinda nii Eesti, Läti kui ka Poola esindajad.

Mõistagi ilmnes konverentsi käigus, et ühelt poolt Eesti ja teiselt poolt Soome sei-

sukohad eriti sõjalise koostöö küsimuste arutamisel oluliselt erinesid. Eesti esindajad, kõigepealt muidugi delegatsiooni juht K. R. Pusta ja sõjaväeline ekspert polkovnik P. Lill, taotlesid kõigest hingest, et konverents asuks arutama sõjalise konventsiooni sõlmimisega seotud probleemistikku. Eesti delegatsiooni koosolekul 9. augustil tehti P. Lillele ülesandeks pidada ebaametlikult nõu teiste delegatsioonide sõjaväeliste esindajatega ja rõhutada sõjalise lepingu sõlmimise tähtsust. Delegatsiooni nõupidamisel 11. augustil otsustati: „Delegatsiooni edaspidise taktika asjus ollakse ühemeelselt arvamisel, et see tervelt sõjalise konventsiooni tegemisest ära oleneb. Sõjalise konventsiooni tegemist loeb delegatsioon kõige tähtsamaks küsimuseks terves konverentsi töökavas.”⁸²

21. augustil esines K. R. Pusta konverentsi plenaaristungil suurt tähelepanu pälvinud avaldusega. Ta deklareeris, et Balti riikide konverents pidi tõestama meie rahvastele, meie sõpradele ja eelkõige meie vaenlastele ühtsust poliitilises orientatsioonis ning ühtsust nii poliitilisel kui ka sõjalisel rindel ühise ohu korral. Pusta rõhutas: „Eesti delegatsioon avaldab soovi, et riikidevaheliste möödivate erimeelsuste seas (mida oleks võimalik lahendada käesoleva konverentsi käigus) ning praktilise elu küsimuste seas ei unustataks peaesmärke, mille pärast me oleme kokku tulnud: poliitilist liitu ja sõjalist allianssi.”⁸³ Nimetatud deklaratsiooni otseseks eesmärgiks on saavutada, et konverents asuks rutem sõjalise lepingu väljatöötamisele.

Eesti delegatsiooni seisukohad leidsid toetust Poola ja Läti esindajate poolt, kuid Leedu delegatsioon oli sõjaliste küsimuste arutamise vastu. Leedu valitsuse seisukohti ei mõjutanud mitte üksnes konflikt Poolaga, vaid ka teistsugused suhted Nõukogude Venemaaga. Nimelt oli Leedul põhjust loota, et taganevate poolakate kannul Leetu jõudnud Nõukogude väed lahkuvad vabatahtlikult, ning seetõttu ei soovinud leedulased Nõukogude Venemaa vastu suunatud sõjalises kon-

⁸² Eesti delegatsiooni nõupidamise protokoll 11.08.1920. ERA, f. 957, n. 11, s. 674, l. 6–8.

⁸³ Eesti delegatsiooni deklaratsioon 21.08.1920. ERA, f.957, n. 1 s. 675, l. 221: EsLP, lk. 76–77.

ventsioonis osaleda. Tõsi küll, peagi kõnelesid Leedu esindajad Eesti, Läti ja Leedu sõjalise liidu sõlmimise vajadusest.

Nagu see tookordsetes tingimustes loomulik, jäi Soome delegatsioon Bulduri konverentsil passiivsele ja äraootavale seisukohale. Soome esindajad deklareerisid korduvalt, et neil pole poliitilistes küsimustes oma seisukoha avaldamiseks valitsuse instruksioone ega volitusi. See asjaolu muidugi ei meeldinud Eesti, aga ka Poola ja Läti esindajatele. Lõpuks, 25. augustil telegrafeeris Soome delegatsioon Buldurist Soome välisministeeriumile, et Poola, Eesti ja ka Läti taotlevad energiliselt nii poliitilise liidu kui ka sõjalise lepingu sõlmimist ja soovivad kiiret seisukohavõttu.⁸⁴ Vastavalt Helsingist saadud instruksioonidele ei vaielnud Soome delegatsiooni juht L. Åström poliitilise lepingu sõlmimise vastu ja pärast mõningate reservatsioonide tegemist kirjutas sellele 31. augustil koos teiste delegatsioonijuhtidega ka alla, kuid just Soome delegatsiooni ettepanekul hoiti kõnesolev leping saladuses.

Poliitiline leping Soome, Poola, Eesti, Leedu, Ukraina ja Läti vahel koosnes 10 artiklist. Nähti ette vastastikku tunnustamist *de iure*, kui see ei olnud veel toimunud; piirikonfliktide reguleerimist rahumeelsel teel; kohustuti mitte lubama oma territooriumil mõne lepinguosalise riigi vastu suunatud aktsioone; kohustuti mitte sõlmima mõne konverentsil esindatud riigi vastu suunatud lepinguid jne. Artikkel 5 oli sõnastatud järgnevalt: „Osalevad riigid kohustuvad viivitamatult välja töötama sõjalise kaitsekonventsiooni.”⁸⁵

Augusti lõpuks olid soomlased lõpuks nõustunud osalema sõjalise kaitsekonventsiooni projekti väljatöötamisel ja sõjalise komisjoni töös osales kolonel B. Helsingius. Mõistagi olid soomlased seisukohal, et sõjalisele kaitselepingule on võimalik alla kirjutada alles kunagi hiljem.

Sõjaline komisjon alustas tööd 31. augustil. Leedu delegatsioon jäi kõrvale, kuid leedulased deklareerisid siiski, et pärast Leedu-Poola tüli reguleerimist ja Poola-Nõukogude rahulepingu sõlmimist on Leedu valmis Balti liidust osa võtma. Seevastu Eesti esindajatele kuulus komisjoni töös üsna kaalukas osa. Näiteks 1. septembril tegi Eesti esindaja P. Lill ettepaneku, et sõjaline leping asub pärast ratifitseerimist jõusse nende riikide vahel, kes on juba Nõukogude Venemaaga rahu sõlminud, ja laieneb automaatselt teistele lepinguosalistele, kui need samuti rahu teevad. See ettepanek kiideti heaks.⁸⁶

Samal päeval tõusis komisjonis päevakorda oluline küsimus: kas sõjaline kaitseleping peaks olema suunatud üksnes Nõukogude Venemaa poolt ähvardava kallale tungi vastu või tuleks silmas pidada ka ohtu Saksamaa poolt? Selleski küsimuses läksid Eesti ja Soome seisukohad lahku. Soomele polnud kavandatava lepingu Saksa-vastane suund mõistagi vastuvõetav. Seetõttu asuti seisukohale, et lisaks ühisele idanaabri poolt ähvardavat ohtu arvestavale lepingule tuleks sõlmida veel teinegi sõjaline leping ilma Soome osaluseta. Lisaks otsustati, et kavandatav leping peab sisaldama üksnes asjaosaliste riikide sõjalise koostöö aluseid, kuna kõigi üksikasjade väljatöötamine jääks kindralstaapide esindajatest ja teistest spetsialistidest koosneva komisjoni ülesandeks.⁸⁷

Bulduri konverentsi viimasel istungil 6. septembril otsustati moodustada konverentsil osalenud riikide nõukogu asukohaga Riias. Selle eesmärgiks oleks konverentsi otsuste elluviimine ja asjaosaliste riikide poliitika koordineerimine. Sõjaline komisjon töötas pärast konverentsi ametlikku lõppu salaja edasi.

Eesti valitsusringkondades oldi Bulduri konverentsi tulemustega põhiliselt rahul. Aja- kirjanduses avaldati lootust, et asjaosaliste

⁸⁴ Åström Helsingist 25.08.1920. KA, Rudolf Holstin arkisto, k. 29; EsLP, lk. 79.

⁸⁵ Lepingu tekst: ERA, f. 957, n. 11, s. 1125, l. 2-6; EsLP, lk. 85-87.

⁸⁶ H. Arumäe. Võitlus Balti liidu sõlmimise ümber, lk. 54.

⁸⁷ Samas, lk. 54-55.

riikide vahel esinevad konfliktid ja erimeelsused, eriti Leedu-Poola tüli lahendatakse ja Balti liit saab jalad alla. K. R. Pusta intervjuus ajakirjanikele tõstis eriti esile alalise nõukogu loomist ja nimetas seda siduvaks organiks Balti liidu liikmete vahel.⁸⁸

Helsingis valitsesid hoopis teistsugused tuuled. Ikka ja jälle oli kuulda kriitikat Soome ja Balti riikide koostöö aadressil. Ühes L. Åströmi poolt septembri lõpus koostatud märgukirjas toonitati, et Soome ei saa osaleda Riias loodud nõukogu töös, sest viimane kavandas oma tegevuse laiemana kui esialgu ette nähtud ja soovis arutada ka sõjalise lepinguga seotud probleemistikku.⁸⁹ 17. septembril pöördus Soome kindralstaabi ülem kindralmajor Oskar Enckell kirjaga Rudolf Holsti poole, soovides teada saada, kuidas viimane hindab sõjalise liidu sõlmimise probleemi Bulduri konverentsil osalenud riikide vahel. Holsti vastus kajastab Soome valitsuse seisukohti kõnesolevas küsimuses.⁹⁰ Ta juhtis tähelepanu asjaolule, et Balti riikide seisund on endiselt ebaselge, ning neid võidakse sundida Venemaaga ühinema. Alles pärast nende riikide tunnustamist *de iure* võib rääkida viie riigi liidust või nende sõjalisest koostööst. Küll aga on vajalik koostöö Venemaad puudutava informatsiooni vahetamisel, teatud ühiste kavade koostamine jne., kuid see on kindralstaapide ülesanne. Samas on teada, et Soome kindralstaap eesotsas O. Enckelliga polnud koostööst Eestiga sugugi vaimustatud.

Helsingis ikka veel esinenud arvamust, et Eesti, Läti ja Leedu pole täisväärtuslikud riigid, jagati ka Varssavis. Tookord kasutati mõnel pool Balti riikide kohta terminit limitroofid, viidates sellega nende riikide piiripealsele või piiratud staatusele ja seotusele Venemaaga või vähemalt „Vene küsimusega”. Poolakad deklareerisid korduvalt, et Poola pole limitroof, sest nad pole kunagi tunnustanud Venemaa juriidilisi õigusi Poola alade

üle, ning pealegi kuulub Poola koosseisu alasid, mis pole kunagi Venemaale kuulunud. Soomlased olid samasugusel arvamusel. Sellistes oludes tõusis 1920. aasta sügisel taas päevakorda Soome ja Poola lähenemise võimalus, kusjuures Eesti ja teised Balti riigid oleksid kõrvale jäetud.

Initsiatiiv Poola-Soome lähenemiseks lähtus Poola välisministrilt E. Sapiehalt, kes septembri lõpul tegi Soomele ettepaneku alustada kahepoolseid kõnelusi seoses mõlema riigi poolt tookord Nõukogude Venemaaga peetavate rahuläbirääkimistega ning Poola ja Soome vahel liidu sõlmimiseks – kahepoolne liit võiks hiljem laieneda ka Eestile ja Lätile, kui need riigid on *de iure* tunnustatud.⁹¹

R. Holsti märgukirjas 6. oktoobrist tõdeti, et „Soome valitsusele on see uus ettepanek igas suhtes tähelepanuväärne”. Samas viitas Holsti taas Balti riikide rahvusvahelise seisundi ebakindlusele: „Kui tulevikus suurriigid ja Venemaa lepivad kokku nende kolme riigi taaslülitamiseks autonoomse osana Venemaa koosseisu, siis ei suudaks seda takistada ka Balti riikide, Poola ja Soome vahel sõlmitud liit või *entente*.”⁹² Holsti märkis ka seda, et jutuajamistel Soome kindralstaabi ülemaga tõdeti: ühise sõjalise konventsiooni sõlmimist Soome, Poola, Leedu, Läti ja Eesti vahel ei ole võimalik kavandada.

Seevastu koostöösse Poolaga suhtus Holsti hoopis teisiti. Ta viitas, et Soome ei keeldu ära kuulamast ja vastu võtmast selliseid Poola ettepanekuid, mis lähevad kaugemale Soome valitsuse senistest seisukohatadest. Ka president K. J. Ståhlberg kiitis Poolale lähenemise kava heaks. Ta kinnitas Poola saadikule M. Sokolnickile, et Soome vajab kõigepealt koostööd Poolaga, teiseks Rumeeniaga ning alles kolmandaks Balti riikidega. Soome valitsus oli seisukohal, et kaitsetstarbelise Soome-Poola sõjalise liidu sõlmimine on võimalik, kuid see ei tohi olla suunatud Saksamaa vastu.

⁸⁸ Päevaleht 13.09.1920.

⁸⁹ L. Åströmi märgukiri 09.1920. RA, Rudolf Holstin arkisto, k. 29; EsLP, lk. 96–97.

⁹⁰ Holsti O. Enckelliga 23.09.1920. KA, Rudolf Holstin arkisto, k. 29.

⁹¹ K. Hovi. Interessensphären im Baltikum, lk. 138–139.

⁹² Holsti märgukiri 06.10.1920. KA, Rudolf Holstin arkisto, k. 28; ESs, lk. 123–124.

Soome-Poola läbirääkimised pidid algama oktoobri algupoolel Riias, kus Patek ja Holsti pidid kohtuma. Kuid otse enne kavandatud kohtumist toimus sündmus, mis avaldas Soome, Balti riikide ja Poola koostöökavadele fataalset mõju. Nimelt alustasid Poola väed 9. oktoobril pealetungi Leedule ja valutasid Vilniuse ning selle ümbruse.

Ants Piip Eesti-Soome lähenemise ja Balti liidu loomise eestvõitlejana

26. oktoobril 1920. aastal astus Eestis ametisse järjekordselt uus valitsus. Jaan Tõnissoni asemel sai peaministriks Ants Piip, kes pärast Eesti esimese põhiseaduse vastuvõtmist 1920. aasta detsembris nimetati riigivanemaks. Seejärel seoses I Riigikogu kokkukutsumisega astus 25. jaanuaril 1921 ametisse Konstantin Pätsi valitsus, kus A. Piip sai välisministri portfelli. Pea- ja seejärel välisministrina avanes A. Piibul võimalus asuda realiseerima teda juba 1918. aastal innustanud Balti riikide koostöö kava. Saatuse tahtel olid tema mõttekaaslased R. Holsti Soome ja Z. Meierovics Läti välisministriks ning see asjaolu näis tema missiooni soodustavat.

Tõsi küll, objektiivsed asjaolud kõnelesid hoopis vastupidist. Marssal J. Piłsudski avantüür Vilniuse haaramise näol paiskas kõigi Balti liidu loomisest huvitatud riikide kaardid lootusetult segamini. Helsingi ja Bulduri konverentsil loodud, nagunii vastuoludest lõhestatud ebakindel konstruktsioon varises kokku ja aktiivse teoinimesena tuntud A. Piip pidas enda kohuseks rajada varemetele uus ehitus. Mõistagi oli see raske ja keeruline ülesanne, mille lahendamiseks tuli leida nii uusi ideid kui uusi võimalusi.

Kõigepealt oli pikemata selge, et viie riigi liidust niipea asja ei saa. Leedu nõudis kategooriliselt Vilniuse tagastamist, katkestas igasugused kontaktid Poolaga ning ühise konverentsilaua taha nad enam ei mahtunud. Leedulased pöörasid abiotsivad pilgud Moskva ja Berliini poole, mis poolakatele ega

ka eestlastele põrmugi ei meeldinud. Poola omakorda survestas ja isoleeris Leedut, püüdes leedulasi sundida tunnustama Vilniuse kaotust.

Et kõik Balti liidu loomisega seotud riigid tunnetasid edasise koostöö vajadust, siis tõusis päevakorda terve rida tegutsemisvariante. Kõige populaarsemaks kujunes taotlus luua Soome, Eesti, Läti ja Poola osalemisel nelikliit, mida mõnikord nimetati ka „suureks” Balti liiduks. Sellele vastukaaluks tõsteti Leedu poolt esile „väikese” Balti liidu loomise kava, kuhu peaksid kuuluma Leedu, Läti ja Eesti. Nende kahe peamise variandi kõrval arutati teisigi liitumisvõimalusi, näiteks Eesti-Soome liit, Eesti-Läti liit, Eesti-Soome-Läti liit ja Leedu-Läti liit ning päevakorrast ei kadunud ka Soome-Poola lähenemise võimalus. Enamasti peeti noid võimalikke väiksemaid liite esimeseks etapiks suurema liidu loomiseni viival teel.

Eesti positsioon kõnesolevas küsimuses oli selge ja järjekindel: põhieesmärgiks oli Soomest Poolani ulatuv sõjalis-poliitiline liit ning Leedu ja Poola vahel valides eelistati Poolat. Kuigi Piłsudski teostas avantüristlikku välispoliitikat, Poola vahekorrad kõigi naabritega olid halvad ning Poola maine rahvusvahelises avalikkuses madal, hinnati Eestis kõigepealt Poola sõjalist võimsust ja peeti teda antikommunismi kantsiks. Seevastu koostööd Leeduga peeti võimalikuks vaid piirides, mis Varssavit liigselt ei ärritaks. Et Soome-Eesti-Läti-Poola liidu loomiseks esialgu võimalusi ei olnud, võeti kõigepealt eesmärgiks lähenemine Soomele ja Lätile. Riigikogu väliskomisjoni esimees kindral J. Laidoner sõnastas Eesti taktika selles küsimuses järgnevalt: „Kui me Balti liitu 5-ga ei saa, teeme neljaga; ei saa neljaga, teeme kolmega; ei saa kolmega, teeme kahega.”⁹³

Eesti valitsusringkondades peeti geograafilistel ja strateegilistel kaalutlustel Lätit tähtsamaks liidupartneriks kui Soomet. Ajaloolised kogemused kõnelesid Eesti ja Läti saatuseühtsusest ning lihtne loogika kinnitas, et küllap on see nii ka tulevikus. Samal ajal

⁹³ H. Arumäe. Võitlus Balti liidu loomise ümber, lk. 125.

oli eestlaste seas Soome maine hoopis kõrgem kui Lätil. Seoses Eesti-Läti piirikonfliktiga ohutas mõlema riigi ajakirjandus rahvuslikke kirgi ning ka muudel põhjustel suhtusid eestlased lätlastesse ja Läti riiki sageli üsna reserveeritult. Teadagi oli avalikkuse suhtumine soomlastesse ja Soomesse hoopis teistsugune ning just põhjanaabrites loodeti leida Eesti esimest liidupartnerit.

Eesti ajakirjanduses ilmus 1920. aasta lõpus rida artikleid kahe vennasrahva lähenemise ja liidu sõlmimise vajadusest. Parempoolsete ringkondade häälekandja Kaja oli eriti optimistlik ja oletas, et Eesti-Soome liitu on kerge sõlmida teatavate kultuuriliste ja sugulussidemete olemasolu ning antagonistlike huvide puudumise tõttu.⁹⁴ Eestlaste lootused ja ootused Soome suhtes torkasid silma ka Soome asjurile E. Reijonenile, kes sellest Soome välisministeeriumi korduvalt informeeris.⁹⁵

Samal ajal kirjutas O. Kallas Helsingist, et sõjalise konventsiooni sõlmimise küsimus tuleb arutusele võtta, ning ta lootis selles asjas Soome välisministri seisukohti mõjutada.⁹⁶ Sellisel taustal saavutati kokkulepe, et Eesti peastaabi ülem polkovnik P. Lill sõidab 1920. aasta detsembri keskel Helsingisse Soome juhtkonnaga läbirääkimisi pidama. Tema aruanne kogetust ja kuuldust annab selge pildi mõlema riigi suhtumisest Eesti ja Soome sõjalise koostöösse.⁹⁷

P. Lill kohtus R. Holstiga tervelt seitse ja peaminister R. Erichiga kaks korda, peale selle pidas läbirääkimisi sõjaminister B. Jalanderiga, kindralstaabi ülema kindralmajor O. Enckelliga ja paari Maaliitu esindava poliitikuga. Ta tutvustas vestluspartneritele Eesti ja Soome sõjalise konventsiooni projekti, mis oli koostatud Helsingis ja Bulduris välja töötatud projektide alusel.⁹⁸

Holsti kordas kõike seda, mida ta juba kahe aasta jooksul oli pidevalt toonitanud:

Eesti täielik iseseisvus on Soomele eluliselt tähtis; ta on alati pooldanud sõjalise lepingu sõlmimist Eestiga; tema isiklikult oleks valmis polkovnik Lille poolt esitatud konventsiooni-projektile kohe alla kirjutama; ka president ja valitsus on selle poolt; ometi ei ole allakirjutamine võimalik, sest see ei läheks parlamendis läbi, kuna rootsimeelsed ja sotsiaaldemokraadid on lepingu vastu. Holsti andis Lillele ka paar nõuannet: kõigepealt sõlmida kaitseleping Lätiga ja püüda soome sotsiaaldemokraate mõjutada Eesti-Soome lepingut heaks kiitma. Jutuajamisest R. Erichiga jäi Lillele mulje, et ka peaminister tööpoolest toetab liiduprojekti, kuigi mitte kogu ihu ja hingega nagu Holsti.

Seevastu sõjaminister B. Jalander ja kindral O. Enckell olid hoopis teistsugusel arvamusel. Pikema jutuajamise käigus selgitas Soome kindralstaabi ülem, miks ta sõjalise liidu loomist Eestiga ei poolda. Pool aastat hiljem esitas peaminister J. H. Vennola omakorda A. Piibule need argumendid, mida Soome ja Balti riikide koostöö vastu meelesstatud ringkonnad esile tõstsid.⁹⁹ Kokkuvõttes oli tegemist terve rea sõjalist ja poliitilist laadi kaalutluse ja arvestusega, mis enamasti olid vastuolus Eestis juhtkonna tõekspidamisega.

Kõigepealt juba küsimuses – kas oht idast on aktuaalne või on tegemist vaid tulevikukartusega – ei olnud Soome ja Eesti kõrgemad sõjaväelased ühel meelel. Kindral Enckell kinnitas, et lähemal ajal pole piiririikidel Venemaa poolt midagi karta. Tema hinnangul oli Punaarmee vaid 350 000 meest, väejooksikuid aga terve miljon; relvastuse ja varustuse puudus oli suur, transport oli laostunud ja vägede ümberpaigutus peaaegu võimatu; asjatundlik ohvitserkond oli hävitatud ning ka Nõukogude Venemaa majanduslikud huvid välistavat sõja. Isegi kui Venemaal peaks võimule pääsema mõni

⁹⁴ Kaja 3.12.1920.

⁹⁵ Reijonen Tallinnast 3. ja 12.12.1920. UM, 5 C Viro.

⁹⁶ Kallas Helsingist 16.11.1920. ERA, f. 31, n. 1, s. 1578, l. 413; ESs, lk. 133–134.

⁹⁷ Lill Piibule 5.12.1920. ERA, f. 957, n 11, s. 106, l. 130–133; ESs, lk. 139–144.

⁹⁸ Soome ja Eesti sõjalise konventsiooni projektl. ESs, lk. 144–145.

⁹⁹ Piibu märgukiri „Läbirääkimised Helsingis 17.V–21.V 1921”. ESs, lk. 161–166.

teine riigikord, polevat vähemalt kümme aastat ohtu karta.

Polkovnik Lill vaidles Enckellile vastu, väites, et Nõukogude Venemaa suudab väikeriigiga sõidida küll. Pealegi arvestati, et idanaabri poolt võib oodata muidki ebameeldivusi, näiteks kohalike kommunistide alustatud mässu, mis annaks Moskvale võimaluse sekkuda.

Ka küsimuses – kas Eesti ja Soome on võrdselt ohustatud – toimusid Eesti ning Soome kõrgemate sõjaväelaste ning poliitikute vahel pidevad diskussioonid. Paljud soomlased olid veendunud, et Soome geograafiline asend on Eesti omast soodsam. Väideti, et kui Eesti ja Läti sadamad on Venemaa valduses ning väljapääs Läänemerele garanteeritud, siis jäetakse Soome rahule. Seevastu eestlased väitsid, et Moskvas suhtutakse strateegilistest kaalutlustest lähtudes Soomesse ja Eestisse ühtemoodi. Petrogradi julgeoleku küsimus on Soomele isegi akuutsem kui Eestile ning pealegi pakub Põhja-Soome tugevnevale Venemaale huvi ka selleks, et kindlustada Põhja-Jäämerelt vaba pääs Atlandile.

Millegipärast püsis Soomes hoopis kauem kui Eestis avamus, et Lenini valitsusel ei ole pikka iga ning „tulevane” Venemaa suhtub Soomesse teisiti kui Balti riikidesse.

Soomlased kahtlesid, kas Eesti üldse suudab juhul, kui Soomele kallale tungitakse, põhjanaabrit abistada. Eestlased vastasid, et neil on võimalus Petrogradi ohustada. Mõistagi lisati, et üksnes Eesti abi on väheefektiivne, kuid üheskoos Lätiga saaks siiski midagi ära teha. Ideaaliks oleks muidugi sõjaline koostöö ka Poolaga. A. Piip rõhutas veel ühte argumenti: üksnes tõsiasi, et Soome ja Balti riikide vahel eksisteerib sõjalis-poliitiline liit, muudaks potentsiaalse agressori ette-

vaatlikumaks ning vähendaks sõjaohtu.¹⁰⁰

Eestlased ja soomlased ei olnud ühel meelel ka sellises olulises välispoliitilises küsimuses, nagu seda oli Skandinaavia maade ja eriti Rootsi roll rahvusvahelise stabiilsuse tagamisel Läänemere piirkonnas.

Seoses Venemaa kui suurriigi kokkuvarisemise ning Saksamaa kaotusega maailmasõjas hellitati Eesti poliitikute ja diplomaatide seas lootusi, et sajandeid kestnud võitlus *dominium maris Baltici* eest vajub ajalukku, et Läänemeri neutraliseeritakse ning et ühelgi suurriigil ei tuleks enam kiusatust muuta see meri suletud „meie mereks”, *mare clausum*’iks. Loodeti, et ka Rootsi on sellisest arengust huvitatud ning aitama kaasa stabiilsuse ja julgeoleku kindlustamisele Läänemere ruumis.

Sellised lootused osutusid ekslikuks. Rootsi jäi kindlaks juba pikemat aega kestnud neutraliteedikursile, teostas ettevaatlikku välispoliitikat ning hoidus sekkumast küsimustesse, mis võiksid põhjustada komplikatsioone. Skandinaavias peeti Balti riikide iseseisvumist mõistagi positiivseks nähtuseks, mis aitab kindlustada ka Põhjala julgeolekut, kuid lähemast poliitilisest koostööst Balti riikidega ei saanud olla juttugi. Huvitaval kombel oldi Skandinaavias sageli Balti riikide tulevikuväljavaadete suhtes ülimalt kriitilised.¹⁰¹ Tüüpiline on Rootsi pea- ja välisministri H. Brantingi päevikumärke 15. jaanuarist 1922: uute riikide tekkimine Läänemere idakaldal on Rootsil positiivne, kuid nende tulevik on „kõike muud kui kindel”. Rootsi ühinemine nende riikidega põhjustaks Rootsi jaoks erakordseid ohte.¹⁰² Veel 1920. aastate keskpaiku küsis Rootsi saadik C. F. H. Hamilton Soome president L. K. Relanderilt imestunult – kas siis Eesti ja Läti püsivama eksisteerimisega saab üldse arvestada?¹⁰³

¹⁰⁰ H. Arumäe. Eesti ja Soome sõjalise koostöö probleem 1920–1922. – Acta Historica Tallinnensia, 1998, nr. 2, lk. 35–63.

¹⁰¹ Lähemalt: H. Arumäe. Eesti-Rootsi suhted 1920–1940. – Eesti ja Rootsi, Tallinn, 1993; W. M. Carlgren. Rootsi ja Baltikum. Maailmasõdade vahelisest ajast sõjajärgsete aastateni. Ülevaade. Tallinn, 1995; K. Kangeris. Die schwedische Baltikumpolitik 1918–1925. Ein Überblick. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Studia Baltica Stockholmiensia, 3. Stockholm, 1988, lk. 187–207.

¹⁰² W. M. Carlgren. Rootsi ja Baltikum, lk. 13.

¹⁰³ Saksa välisministeerium Saksa Tallinna saatkonnale. PA AA, Gesandtschaft Reval, 25/2, D1, Bd. 6.

Rootsi valitsus, olles Balti riikide tuleviku suhtes pessimistlik, hoiatas korduvalt ka Soome valitsust, et see neile ei läheneks. Näiteks sobib Brantingi avaldus Holstile: „Meie, rootslased kõikidest parteidest, oleme suurima huviga jälginud suhteid, mis näivad kujunevat Soome ja uute lõunapoolsete riikide vahel. Seejuures ei sooviks ma kuidagi varjata, et see huvi on segatud kasvava rahutusega, kuna arvukate teadete järgi otsustades on need kujunemas liitlaskuuheteks, mis tekitavad meis murelikkust, sest need võivad Soome võõraste ja kaugete huvide pärast viia suurimasse hädaohtu.”¹⁰⁴

Seega saab Rootsi poliitikat kõnesolevas küsimuses iseloomustada vana rahvatarkuse sõnadega „koer heintel”, s. o. ise ei söö, aga teistele ka ei anna. Asi oli ju selles, et Rootsi keeldus lähemast kaitsealasest koostööst ka Soomega. Kõrgemad Rootsi sõjaväelased olid selleks valmis, kuid nad ei leidnud valitsuse heakskiitu.¹⁰⁵ Kui aga Soome valitsus riigi välispoliitilise seisundi kindlustamiseks kavandas koostööd Balti riikidega, siis mõisteti selline kurss Rootsi poolt hukka. Niisiis oli Soome valitsus raskes olukorras – üheaegne lähenemine nii Skandinaaviale kui ka Balti riikidele ja Poolale oli raske. Saksa Helsingi saadik dr. Wallroth iseloomustas Soome tookordset välispoliitikat sõnadega: tegemist on pideva kõikumisega lääne – s. o. Skandinaavia – ja lõuna – s. o. Balti – orientatsiooni vahel. Seda peetakse kõige otstarbekamaks ning selles osas pole esialgu muudatusi oodata.¹⁰⁶

Kuigi Soome-Rootsi vahekord oli tookord jahe (põhjuseks konflikt Ahvenamaa kuuluvuse asjus jt. küsimused), peeti Soome ühiskonnas koostööd Skandinaaviaga siiski olulisemaks kui Balti riikide ja Poolaga. Seevastu eestlased kinnitasid, et konflikti korral Venemaaga pole Soomel lootustki Rootsilt relvaabi saada ning soomlased peaksid roh-

kem tähelepanu pöörama lõunapoolsele orientatsioonile.

Kõigist raskustest hoolimata alustas A. Piip 1921. aasta kevadel uut aktsiooni Soomele lähenemiseks. Ta rõhutas isiklikus kirjas Holstile, et ühendatud relvajõule tugineva Balti riikide ühisrinde loomine on hädavajalik, ning esitas selle saavutamiseks ka konkreetse kava. Eesti peab kõigepealt sõlmima alliansi või vastastikuse abistamise lepingu nii Soome kui ka Lätiga, kusjuures küsimus konventsioonist Poola ja Leeduga tuleb esialgu jätta lahtiseks. Piip teatas, et nii Läti kui ka Eesti on omavahelise lepingu sõlmimiseks valmis, kuid tema isiklikult ei taha selleks ilma Soome osaluseta või äärmisel juhul ilma Soome lõplikku seisukohta teadmata nõusolekut anda. Eesti välisminister toonitas Eesti-Soome alliansi loomise praktilist vajadust ning isegi paratamatust nii enesekaitseks kui ka Nõukogude Venemaa suhtes teostatava majanduspoliitika koordineerimiseks. Piip lisas, et vajaduse korral võib ta läbirääkimisteks Helsingisse sõita.¹⁰⁷

17.–21. maini viibiski Piip Soomes. Ta kohtus mitu korda Holstiga, paar korda Vennolaga, lisaks pidas läbirääkimisi Soome sõja- ja siseministriga ning mõne tuntud poliitikuga. Piip koos Holstiga kohtus 19. mail ka president Ståhlbergiga. Kõikjal oli peamine jututeema Eesti-Soome liidu loomisega seotud probleemistik.

Eesti välisministri tõekspidamised ja eesmärgid on fikseeritud 19. mail Holstile esitatud märgukirjas. Piip selgitas, et Moskvas teostatakse *divide et impera* poliitikat, sest piiririikide diplomaatiline ühisrinne puudub. Eraldiseisvaid riike alates Soomest ja lõpetades Poolaga ei arvestata ning Moskval on võimalus kas transiidi, majanduslike soodustuste lubamise või muul teel piiririike üksteise vastu välja mängida.¹⁰⁸

Kõige tähtsamaks pidas Piip julgeoleku-

¹⁰⁴ Brantingi märgukiri 08.03.1922. RA, HP 966.

¹⁰⁵ Lähemalt: M. Turtola. Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923–1940. Porvoo, 1984.

¹⁰⁶ Wallroth Helsingist 19.08.1921. PA AA, Gesandtschaft Riga. 122, 49k. Randstaaten.

¹⁰⁷ Piip Holstile 18.04.1921. KA, Rudolf Holstin arkisto, k. 30; ESs, lk. 153–154.

¹⁰⁸ Piip Holstile 19.05.1920. KA, J. H. Vennolan kokoelma, k. 30; ESs, lk. 158–160.

kaalutlusi. Ta toonitas, et Balti riikide saatus on seotud Venemaaga ja oht ühele on ohuks ka teistele ning ühise kaitse korraldamine on piiririikide ellujäämise eeltingimus. Piip viitas asjaolule, et Balti riikidega võrreldes on Poola suurriik ja temaga liitumise korral saaks Poola väikeriikide suhtes liigselt domineerida. Niisiis peavad kõigepealt ühinema väikeriigid ning algatuse peavad tegema just Eesti ja Soome. Piip toonitas ka seda, et pärast Eesti tunnustamist *de iure* ja riigi sise-mist konsolideerumist ei tohiks Eesti-Soome koostööks enam sisulisi ega vormilisi takistusi olla.¹⁰⁹

Kuidas soomlased Eesti välisministri avaldustesse suhtusid? Peaminister J. H. Vennola kinnitas, et valitsus pooldab poliitilist ja majanduslikku koostööd ning sellesuunaline praktiline tegevus peab olema välisministri ülesandeks. Sõjalise lepingu asjus deklareeris Vennola, et tema isiklikult ja küllap ka kogu valitsus pooldab ka selle sõlmimist, kuid seda on raske teha. Järgnenud diskussiooni käigus väitis Vennola, et pärast seda, kui avalikkuse suhtumine on muutunud, võib Soome Balti riikide vahel sõlmitud lepinguga ühineda. Ta soovitas, et eestlased peaksid Soome sotsiaaldemokraatidega läbirääkimisi pidama ja neid enda poole võitma.

Piibu-Ståhlbergi jutuajamisel selgus, et ka president tervitas koostööd Balti riikidega. Ta soovitas Balti riikidel (mõistes „Balti riikide” all ka Soomet ja Poolat) korraldada perioodilisi välisministrite konverentse, sest neil kõigil on kooskõlastamist vajavaid küsimusi. Sõjalise lepingu sõlmimine on raske, kuid sõjaministeeriumide ja staapide koostöö hädavajalik ühise kaitsekava ning sõjaväe organiseerimise ja varustamise osas. Piip toonitas: polegi tähtis, mis lepingus mustvalgel kirjas on, peaasi, et mingisugunegi leping on faktiliselt olemas.

Ka Läti Helsingi saadik K. Zariņš toetas eestlaste jõupingutusi Soome juhtkonna

mõjutamiseks. Jutuajamistel Holsti ja teiste riigitegelaste ning poliitikutega kaitstes ta Soome-Eesti-Läti liidu loomise kava. Huvitava kombel oli Holsti Läti saadikule väitnud, et jõuludeks sõlmitakse leping Eestiga ning kui kolm Balti riiki või ka Eesti ja Läti on omavahel liidu sõlminud, siis ühineb sellega ka Soome.¹¹⁰

A. Piip saabus Helsingist üsna positiivses meeleolus ja asus aktiivselt tegutsema. Tema algatusel toimus 26. juunil valitsuse liikmete, Riigikogu esimehe ja Riigikogu väliskomisjoni esimehe nõupidamine, kus otsustati: 1) sõlmida kaitseleping Lätiga; 2) laiendada see leping ka Leedule, kuid mitte Poola vastu ja mitte sellisel määral, et see Eesti vahekorda Poolaga võiks rikkuda; 3) saavutada Soome ühinemine sõjalise lepinguga; 4) töötada poliitiliselt ja majanduslikult koos Balti riikidega ja tunnustada vajalikuks nimetatud riikide konverentsi kokkukutsumine Nõukogude Venemaaga seotud küsimuste lahendamiseks.¹¹¹

7. juulil 1921. aastal kirjutatigi Tallinnas alla Eesti-Läti sõjalisele lepingule ja selle lisana ajutisele kokkuleppele kindralstaapide vahel. Leping oli salajane, kuid hiljem kavatseti see avaldada ja ratifitseerida.¹¹² Tegelikult omandas Eesti-Läti liit lõpliku kuju alles liidulepingu sõlmimisega 1. novembril 1923. aastal.

Seevastu Eesti suhted Leeduga jäid ebamääraseks. Leedu välisminister J. Puryckis oli maikuu Riias ja Tallinnas viibides teinud ettepaneku Balti kolmikliidu sõlmimiseks. Z. Meierovics oli põhimõtteliselt nõus ja 14. juulil kirjutati alla Läti-Leedu koostööprotokollile, kuid Eesti keeldus liidu sõlmimisest. Küll aga jõudsid A. Piip, Z. Meierovics ja J. Puryckis 11.–13. juulini Riias toimunud konverentsil mitmes küsimuses ühise arvamuseni: peeti vajalikuks kolme riigi välispoliitika koordineerimist ja välisministrite nõupidamisi, otsustati alla kirjutada mõnele

¹⁰⁹ Piibu märgukiri „Läbirääkimised Soomega 17.V –21.V 1921” ESs, lk. 161–166.

¹¹⁰ Zariņš Helsingist 27.05.1921. LVVA, 2574. f., 3. apr., 104. l.; ESs, lk. 167–169.

¹¹¹ ERA, f. 957, n. 12, s. 19, l. 1.

¹¹² H. Arumäe. Ühist ja erinevat Eesti ja Läti välispoliitikas. – Eestlased Lätis, lk. 212–214.

Eesti Riigivanema visiit Soome
1922. a. mais. Repro

Poola, Läti, Soome ja Eesti välisministrid Tallinna konverentsil 8.–9. oktoobril Tallinnas. Vasakult G. Narutowicz, Z. Meierovics, C. Enckell ja A. Piip. Repro

konventsioonile jne.¹¹³ Selline programm jäi vaid kavatsuste tasemele, sest Eesti eelistas liidupartnerina Poolat ja tõrjus Leedu lähene-miskatsed tagasi. Eesti juhtkond oli tookord hoopis rohkem huvitatud eelseisvast Soome, Eesti, Läti ja Poola konverentsist.

A. Piibu lootus, et 25.–29. juulini 1921 Helsingis toimunud konverentsil õnnestub sõlmida poliitiline leping, ei täitunud. Ta kinnitas R. Holstile, Z. Meierovicsile ja Poola välisministri abile J. Dąbskile, et Eesti eesmärgiks on Soomest Poolani ulatuva liidu loomine, kuid tema avaldus vastukaja ei leidnud. Mõneti edukamad olid Piibu-Holsti-Meierovicsi nõupidamised Soome liitumise üle Eesti ja Läti sõjalise liidulepinguga. Selles suunas otsustati edasi töötada ning kõigepealt püüda mõjutada Soome sotsiaaldemokraate.¹¹⁴

A. Piip kohtus kahel korral kindral O. Enckelliga ning taas vaieldi küsimuse üle: kas piiririike ähvardab idanaabri poolt oht? Enckell deklareeris: „Kui Lenin seisab, meil hädaohtu pole.” Piip sellise väitega ei nõustunud ja kinnitas, et end Venemaa nõrkusega trööstida ei tohi. Ta kutsus Enckelli peastaapide koostöö ja ühiste kaitseplaanide

väljatöötamiseks Tallinna. Kindral vastas, et seoses sisepoliitiliste probleemidega pole Soomel võimalik Eestiga lepingut sõlmida, kuid koostööks ollakse valmis. Piip kõneles Enckelli visiidist ka president Ståhlbergiga. President pidas seda võimalikuks, „kui kodused jooksvad asjad ei takista”. Soome valitsusele oli viide „kodustele asjadele” alati sobiv ettekääne, et hoiduda end Eestiga sidumast.

Kuigi Saksa Helsingi saatkonna hinnangul võrduisid konverentsi tulemused nulliga,¹¹⁵ oli Piip optimistlikum, sest asjaosalised riigid pidasid edasist koostööd vajalikuks ning lepiti kokku, et järgmine nelja riigi konverents peetakse Varssavis. Pealegi oli läbirääkimistel Soome presidendi, välisministri ning kindralstaabi ülemaga selgunud, et Soome ei ole Eesti saatuse suhtes ükskõikne ning saavutati põhimõtteline kokkulepe mõlema riigi sõjaväelise juhtkonna koostöö osas. Esialgu oli tegemist siiski vaid kavatsuste ja lubadustega, kuid 1921. aasta lõpupoole näis avanevat nii Eesti-Soome kaitseotstarbelise koostöö kui Balti liidu loomise osas ka reaalsemaid võimalusi.

(järgneb)

Heino Arumäe

(1928)

Lõpetanud Tartu ülikooli ajaloolasena 1953. a. Ajalookandidaat 1960, ajaloodoktor 1987. Töötanud TA Ajaloo Instituudis teadurina ja sektori juhatajana 1959–1998. Uurimisvaldkond: lähiajalugu, eriti Eesti Vabariigi välispoliitika 1918–1940.

¹¹³ H. Arumäe. Võitlus Balti liidu loomise ümber, lk. 80–85.

¹¹⁴ Helsingi konverentsi protokoll 25.–29.05.1921. EsLP, lk. 136–147.

¹¹⁵ Küchler Helsingist 30.07.1921. PA AA, Gesandtschaft Riga, 122 49 b, Randstaaten.